

Estadística escolar curs 1924-25. El cas concret de les escoles d'Inca

Antoni Aulí Ginard,¹ Joan Cánovas Salvá² i Joan Pons Julià³
i Jaume Soler Capó⁴

1 Mestre de Primària i d'Educació Física. toniag10@hotmail.com

2 Mestre de Primària i de Pedagogia Terapèutica. joan.canovas@hotmail.com

3 Mestre de Primària i d'Audició i Llenguatge. joanponsjulia@gmail.com

4 Mestre de Primària. solerubio1@gmail.com

Paraules clau: Inca, estadística, mestres, educació.

Resum. *Durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), era necessari dins del món de l'educació que convergissin els interessos eclesiàstics i la construcció d'un estat fort i obert a adoptar trets d'altres estats europeu més moderns.*

Durant el curs 1924-25 es va dur a terme l'elaboració d'una estadística de les escoles nacionals de l'Ensenyament Primari que permetés un coneixement exacte de l'estat de l'ensenyament públic a Espanya. Avui presentem les dades recopilades pels mestres i les mestres de la ciutat d'Inca amb una petita ressenya sobre els docents i sobre la situació de les controvèrsies pedagògiques de l'època.

Keywords: Inca, Statistics, Teachers, Education.

Abstract. *During the dictatorship of Primo de Rivera (1923-1930), it was necessary in the world of education, ecclesiastical converging interests and building a strong state and open to take shots of other European states more modern.*

During the year 1924-25 was conducted statistics of the national school of Primary Education that allowed an exact knowledge of the state of public education in Spain. Today we present the data collected by the teachers of Inca city with a small review of the situation of teachers and educational controversies of the time.

1. INTRODUCCIÓ

L'Arxiu i Museu de l'Educació de les Illes Balears té com un dels principals objectius de recollir, catalogar, restaurar i conservar els documents relacionats amb l'educació. El pas del temps és inexorable, i dades com les que oferim en aquesta comunicació no resten ni en el record. És per això que alguns dels documents que custodiem a l'Arxiu són autèntics tresors del passat, com ara un recull de fulls estadístics elaborats pels mestres i les mestres de les Escoles Unitàries de Primer Ensenyament durant el curs escolar 1924-1925. Aquests fulls, escrits a mà i amb tinta xinesa, amb una cal·ligrafia encisadora, ens van motivar a presentar el present estudi sobre les quatre escoles públiques que hi havia a Inca, a les quals molts avantpassats inquers aprenghueren a llegir i escriure. Al mateix temps hem investigat qui i què s'ensenyava en aquells centres educatius. El resultat ha estat trobar-nos davant una època summament controvertida per les condicions tant precàries de l'ensenyament en contraposició a l'efervescència de corrents pedagògics innovadors que fins i tot avui en dia poden ser qualificats d'avantguardistes.

2. CONTEXT HISTÒRIC

Durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) es va donar una època de gran interès pel món de l'ensenyament. L'Església catòlica tendia al control dels centres educatius per poder exercir un influx social a través de l'educació, però era necessari que convergissin, d'una part, els interessos eclesiàstics i, de l'altra, la construcció d'un estat fort i obert a adoptar alguns trets d'altres estats europeus més moderns com propiciaven els sectors més laics d'Espanya.

Un decret de febrer de 1924 ordenava destituir qualsevol mestre que ensenyés als seus alumnes doctrines oposades a la unitat de la pàtria o ofensives per a la religió. La figura del docent resultava d'extrema importància.

Una de les majors crítiques contra la dictadura era l'abandonament de les tasques culturals i l'enfrontament amb els homes de ciència. Des de fora de les nostres fronteres es taxava el govern de Primo de Rivera de reaccionari i obscurantista. Unamuno l'havia qualificat de: "Gobierno de pretorianos, de espadotas, de analfabetos enemigos de la enseñanza y del progreso".

Per contrarestar tals crítiques, algunes persones proposaren un ambiciós projecte d'atenció a l'escola primària; establir una línia política amb la qual modernitzar i donar una empenta estatal a l'ensenyament primari¹ mantenint la confluència del nacionalisme espanyol i la religió. Es donava una gran importància a la formació dels ciutadans i l'escola tenia una tasca fonamental en aquest sentit.

L'any 1925 la Direcció General de l'Ensenyament Primari que pertanyia al Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts va publicar al Bolletí Oficial de l'Estat una real ordre sobre l'elaboració d'una estadística d'edificis, mobiliari i material de les escoles nacionals de l'ensenyament primari que comprenia la part economicoadministrativa: nombre d'escoles, matrícula i assistència escolar, amb el propòsit d'aconseguir un coneixement exacte de l'estat de l'ensenyament públic a Espanya. Aleshores, el subsecretari García de Leaniz era l'encarregat de la Direcció General de l'Ensenyament Primari.

¹ Ensenyament que proporciona els coneixements que es consideren bàsics en l'alfabetització.

El curs 1924-1925 fou un curs especial, ja que des de l'Administració varen remetre als mestres uns documents per tal de poder recollir dades estadístiques dels edificis escolars i del funcionament de les diverses escoles. La impremta d'*El Magisterio Español* va elaborar unes fitxes en què els mestres posaven els trets d'identitat de l'escola i després contestaven unes preguntes referents a: edificació, dependències, sala de classe i mobiliari escolar.

L'estadística es va fer a les escoles públiques nacionals "...que tienen sus haberes consignados todo o en parte en las nóminas del Estado..."² i s'utilitzaren tots els mitjans legals per advertir els mestres de la necessitat i l'obligació que en aquestes instruccions els foren imposades.

Els mestres havien d'omplir uns fulls estadístics oficials que s'havien de confeccionar o adquirir amb càrrec al material escolar. Després d'emplenar-los, els fulls s'havien de remetre signats i tancats al cap de la Secció Provincial de Primer Ensenyament en un termini de 23 dies (surt l'ordre dia 23 de gener, i s'han d'entregar abans del 15 de febrer). Els mestres, propietaris, interins o substituïts, eren responsables de la falta de compliment d'aquesta obligació.

Els caps de les seccions provincials d'Ensenyament Primari, a mesura que rebien els fulls emplenats, ordenaven el seu examen i rectificació si era necessària. Un cop revisats es feia un buidatge de les estadístiques en el termini d'un mes (el 15 de març).

Els estats i resums de cada província es remetien directament a la Direcció General (Secció de Publicacions i Estadístiques) del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts. En el cas que les escoles estiguessin tancades, eren els inspectors d'ensenyament primari els qui estaven obligats a recopilar i emplenar les dades. La secció de Publicacions i Estadístiques feia posteriorment el resum general de les dades recollides i les preparava per a la seva publicació oficial.

Les estadístiques eren diferents en les seves qüestions si anaven dirigides a escoles unitàries³ o graduades.⁴ Era una estadística molt completa referent a: nombre d'alumnes, edificació, dependències, mides i condicions de les aules, mobiliari i serveis. En el cas de les escoles graduades demanaven també sobre aparells tipus projector, cinematògraf, instruments i altres "menages".

3. LES ESCOLES D'INCA

El curs 1924-1925, a Inca, existien dues escoles unitàries públiques de nins, amb 183 (112 + 71) alumnes matriculats, i dues de nines, amb 167 (64+103) alumnes matriculades; és a dir, un total de 350 alumnes. La mitjana d'assistència era de 82 nins a la primera escola i de 59 a la segona, que representen el 73 % i el 83 % respectivament, mentre que a les escoles de nines la mitjana d'assistència registrada era de 38 nines a la primera i de 81 a la segona, un 59 % i un 76 % respectivament.

2 "Publicaciones, Estadística e Informaciones de Enseñanza", *Boletín Oficial del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes*, 7, gener de 1925, 81-83.

3 Són aquelles formades per una sola unitat en la qual tots els alumnes de diferents nivells i edats es troben dins la mateixa aula.

4 Són les formades per diverses unitats amb alumnes de dos o més cursos.

De les quatre escoles tan sols una, la primera de nins, era propietat de l'Ajuntament, mentre que les altres tres eren propietat de particulars, per les quals es pagava un lloguer que oscil·lava entre les 150 i les 420 pessetes anuals.

Cap de les quatre escoles tenia pati, i totes tenien un excusat, però només una d'elles, la segona de nines, tenia aigua corrent.

Les dues escoles de nines estaven regentades per dones i les dues de nins, per homes; les quatre disposaven d'habitatge pel mestre o la mestra.

Les aules es ventilaven obrint les finestres i la il·luminació era bona pel nombre de finestres per aula i la seva dimensió.

Cap aula tenia sistema de calefacció i tan sols dues tenien electricitat (la segona de nins i la segona de nines). Els bancs i les taules eren del tot insuficients. A la primera escola de nins hi havia bancs per a 70 alumnes, mentre que la mitjana d'assistència era de 82 nins. A la segona de nins hi cabien 55 nins per a una mitjana d'assistència de 59. A la primera escola de nines hi cabien 30 nines per a una mitjana d'assistència de 38 i a la segona de nines, 58 nines per a una mitjana d'assistència de 81. De cap manera hi haurien cabut els alumnes matriculats en cas d'acudir-hi tots de cop.

Respecte a les observacions, només es detallen a les dues escoles de nins. S'observa que a la primera el mestre es queixa que l'aula no reuneix les condicions i que part dels mobles s'hauria de canviar. A la segona escola de nins, el mestre informa que la sala resulta molt petita malgrat que els mobles es troben en bon estat.

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA
EDIFICIOS-ESCUELAS.—CURSO DE 1924-25

I. Escuelas unitarias
Provincia de Baleares

1. Pueblo Inca
2. Escuela de Inca
3. Matrícula en el curso 1923-24 112 alumnos.
4. Asistencia media en el curso 1923-24 82 alumnos.

A.—Edificación
5. Propiedad de el Ayuntamiento
6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él no se alquila pesetas.
7. Fecha de construcción se ignora, pero es muy antigua

B.—Dependencias
8. ¿Tiene patio o jardín? No tiene
9. Superficie total de éste 7 metros cuadrados.
10. Ídem por alumno de asistencia media 7 metros cuadrados.
11. ¿Tiene retretos? No tiene más que uno
12. ¿Con agua corriente o sin ella? sin ella y en una cisterna.
13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? Si la tiene.
14. Otras dependencias anejas No tiene.
15. Observaciones respecto al edificio Es bastante regular.

C.—Sala de clases
1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, piso primero y segundo) Calle Puerto 3.
2. Superficie 16,25 metros \times 2,47 metros = 40,14 metros cuadrados.
3. Volumen 16,25 metros \times 2,47 metros \times 2,30 metros = 100,93 metros cúbicos.
4. Superficie por alumnos de asistencia media 3,60 metros cuadrados.
5. Volumen por ídem id. 2,74 metros cúbicos.
6. Iluminación: número de huecos 1 Iluminación poca y ventanera.
7. Ídem superficie total 2,47 metros cuadrados.
8. Orientación Al oriente
9. Medio o sistema de ventilación empleado Abriendo las ventanas con frecuencia.
10. Ídem id. de calefacción —
11. Ídem id. de alumbrado —

D.—Moblaje escolar
12. Número y clase de mesas-bancos 33 de personales y 2 antiguos.
13. Cabida de alumnos en ellas 60 alumnos.
14. Observaciones respecto a la sala de clase y al moblaje La sala es en buenas condiciones y tiene un vestíbulo para cambiarse.

Incapta de El Magisterio Español. Inca 15 febrero de 1925.
El Maestro,
Arnaldo Mestres

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA
EDIFICIOS-ESCUELAS.—CURSO DE 1924-25

I. Escuelas unitarias
Provincia de Baleares

1. Pueblo Inca
2. Escuela de veros nº 2
3. Matrícula en el curso 1923-24 71 alumnos.
4. Asistencia media en el curso 1923-24 59 alumnos.

A.—Edificación
5. Propiedad de D. Sebastián Habrás
6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él 300 pesetas.
7. Fecha de construcción antigua

B.—Dependencias
8. ¿Tiene patio o jardín? No
9. Superficie total de éste — metros cuadrados.
10. Ídem por alumno de asistencia media — metros cuadrados.
11. ¿Tiene retretos? Hay sin agua corriente
12. ¿Con agua corriente o sin ella? sin agua corriente
13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? Si
14. Otras dependencias anejas —
15. Observaciones respecto al edificio Es bastante regular.

C.—Sala de clases
1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, piso primero y segundo) planta baja
2. Superficie 11,25 metros \times 4 metros = 45 metros cuadrados.
3. Volumen 11 metros \times 4 metros \times 3,80 metros = 167,20 metros cúbicos.
4. Superficie por alumnos de asistencia media 0,78 metros cuadrados.
5. Volumen por ídem id. 2,78 metros cúbicos.
6. Iluminación: número de huecos ?
7. Ídem superficie total 6 metros cuadrados.
8. Orientación De sur a norte
9. Medio o sistema de ventilación empleado Ventanas verticales
10. Ídem id. de calefacción —
11. Ídem id. de alumbrado lámparas eléctricas

D.—Moblaje escolar
12. Número y clase de mesas-bancos 10 de bipersonales y 7 de cinco sientos
13. Cabida de alumnos en ellas 50
14. Observaciones respecto a la sala de clase y al moblaje La sala es en muy buenas condiciones y el moblaje es nuevo y cómodo.

Incapta de El Magisterio Español. Inca 15 febrero de 1925.
El Maestro,
José J. Ferrer

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA
EDIFICIOS-ESCUELAS.—CURSO DE 1924-25

I. Escuelas unitarias
Provincia de Baleares

1. Pueblo Inca
2. Escuela de Inca
3. Matrícula en el curso 1923-24 64 alumnos.
4. Asistencia media en el curso 1923-24 38 alumnos.

A.—Edificación
5. Propiedad de D. Gabriel Arnau
6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él 420 pesetas.
7. Fecha de construcción —

B.—Dependencias
8. ¿Tiene patio o jardín? no
9. Superficie total de éste — metros cuadrados.
10. Ídem por alumno de asistencia media — metros cuadrados.
11. ¿Tiene retretos? uno
12. ¿Con agua corriente o sin ella? sin ella
13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? antigua
14. Otras dependencias anejas —
15. Observaciones respecto al edificio —

C.—Sala de clases
1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, piso primero y segundo) primero
2. Superficie 10 metros \times 4 metros = 40 metros cuadrados.
3. Volumen 10 metros \times 4 metros \times 3,10 metros = 124,00 metros cúbicos.
4. Superficie por alumnos de asistencia media 1,05 metros cuadrados.
5. Volumen por ídem id. 2,76 metros cúbicos.
6. Iluminación: número de huecos 2
7. Ídem superficie total 3,00 metros cuadrados.
8. Orientación al sur
9. Medio o sistema de ventilación empleado Natural
10. Ídem id. de calefacción —
11. Ídem id. de alumbrado —

D.—Moblaje escolar
12. Número y clase de mesas-bancos 1 de bipersonales y tres antiguos
13. Cabida de alumnos en ellas 4
14. Observaciones respecto a la sala de clase y al moblaje —

Incapta de El Magisterio Español. Inca 15 febrero 1925
El Maestro,
Andreu Joan Viera

ESTADÍSTICA ESCOLAR DE ESPAÑA
EDIFICIOS-ESCUELAS.—CURSO DE 1924-25

I. Escuelas unitarias
Provincia de Baleares

1. Pueblo Inca
2. Escuela de veros nº 2, construida recientemente
3. Matrícula en el curso 1923-24 103 alumnos.
4. Asistencia media en el curso 1923-24 81 alumnos.

A.—Edificación
5. Propiedad de La Inspección de Construcción del Municipio de Inca
6. Si es alquilado, cantidad anual que se paga por él 150 pesetas.
7. Fecha de construcción 1924

B.—Dependencias
8. ¿Tiene patio o jardín? No
9. Superficie total de éste 129 metros cuadrados.
10. Ídem por alumno de asistencia media 1,25 metros cuadrados.
11. ¿Tiene retretos? Si
12. ¿Con agua corriente o sin ella? corriente
13. ¿Tiene el edificio vivienda aneja para el Maestro? Si
14. Otras dependencias anejas —
15. Observaciones respecto al edificio —

C.—Sala de clases
1. Situación de la sala en el edificio (planta baja, piso primero y segundo) primero
2. Superficie — metros \times — metros = 126 metros cuadrados.
3. Volumen — metros \times — metros \times — metros = 501,60 metros cúbicos.
4. Superficie por alumnos de asistencia media 1,55 metros cuadrados.
5. Volumen por ídem id. 6,19 metros cúbicos.
6. Iluminación: número de huecos 10
7. Ídem superficie total 129,0 metros cuadrados.
8. Orientación al Norte
9. Medio o sistema de ventilación empleado abrir
10. Ídem id. de calefacción —
11. Ídem id. de alumbrado electricidad

D.—Moblaje escolar
12. Número y clase de mesas-bancos 2 bipersonales y 9 de ocho sientos y bancas
13. Cabida de alumnos en ellas 65
14. Observaciones respecto a la sala de clase y al moblaje —

Incapta de El Magisterio Español. Inca 15 febrero 1925
El Maestro,
Antonio Maguilla Jover

Figura 1. Fulls estadístics de les escoles d'Inca durant el curs 1924-1925 conservats a l'AMEIB

INCA	NINS 1	NINS 2	NINES 1	NINES 2
Matrícula	112	71	64	103
Mitjana d'assistència	82	59	38	81
Percentatge	73 %	83 %	59 %	78 %
Capacitat	60	55	30	65
Propietat	Ajuntament C/ de Dureta, 3	Sebastià Llabrés	Gabriel Armengol	Congregació de Sant Francesc
Lloguer anual	--	300 pessetes	420 pessetes	150 pessetes
Pati	No	No	No	No
Excusat	Sí	Sí	Sí	Sí
Aigua corrent	No (cisterna)	No	No	Sí
Habitatge per al mestre/a	Sí	Sí	Sí	Sí
Sala de classes	?	Planta baixa	Primer pis	Primer pis
Superfície	137,63 m ²	44 m ²	40 m ²	126 m ²
Alçada (sòtil)	7,30 m	3,80 m	3,10 m	--
Il·luminació (finestres)	4	3	2	10
Superfície total de les finestres	5,24 m ²	6 m ²	3 m ²	12,6 m ²
Orientació	O	de S a O	SE	E
Calefacció	No	No	No	No
Llum artificial	--	Elèctrica	--	Elèctrica

Taula 1. Comparativa de les estadístiques realitzades a les Escoles Unitàries d'Inca 1924-1925

4. ELS MESTRES I LES MESTRES

Arnau Mir Martorell.⁵ Va néixer a Mancor de la Vall el 22 de gener de 1863. Obtingué el títol de Mestre de Primer Ensenyament (01-10-1884) i va ser mestre interí a les escoles de Maó i Felanitx. Després d'aprovar les oposicions l'any 1889, va exercir a les escoles de Sant Joan, Cas Concos, Búger i Binissalem. Dia 1 de setembre de 1921 prengué possessió de la plaça de mestre a l'Escola de Nins núm. 1 d'Inca.

Li atorgaren el Diploma d'Honor per la Memòria Tècnica presentada a la Junta Escolar dia 28 de juny 1909 essent mestre de l'Escola de Búger. Uns anys després, va rebre el reconeixement de l'Ajuntament de Binissalem per la tasca desenvolupada (1912) i, més endavant, de l'inspector provincial de 1r Ensenyament per l'eficàcia durant tota la seva carrera professional (1920). L'any 1921 obtingué la felicitació de l'Ajuntament d'Inca per la seva tasca i, un any més tard, per l'èxit del Festival Escolar que havia organitzat.

⁵ Expedient personal (Arnau Mir Martorell). AMEIB. Secció Arxiu: 53, E4-3.

Estant a Inca fou sancionat amb la suspensió de mig sou durant un mes per estar indegudament absent de l'Escola durant nou dies (1923). Dia 1-10-1926 va morir als 63 anys.

Pedro José Fornés Perelló.⁶ Va néixer a Inca el 7 de setembre de 1885. Mestre de Primer Ensenyament (15-12-1905) i mestre de Primer Ensenyament Superior⁷ (1918).

Va ser mestre interí a les escoles de Fornalutx i Binissalem. Després d'aprovar les oposicions (1910) va exercir a les escoles d'Alaior, Búger i Pollença. Dia 1 de desembre de 1920 prengué possessió, mitjançant una "permuta", de la plaça de mestre a l'Escola de Nins núm. 2 d'Inca. Durant la seva etapa com a mestre tenia també una acadèmia on preparava els futurs batxillers. Es va jubilar dia 3 de juliol de 1957 a l'edat de 72 anys.

Andrea Juan Verdera.⁸ Va néixer a Manacor dia 7 de desembre de 1872. Mestra de Primer Ensenyament Superior (05-09-1894). Va exercir com a mestra interina a l'Escola de Sant Llorenç des Cardassar. Com a mestra propietària va estar a les escoles de Viladonja (Girona), Fornells (en dues etapes) i ses Salines.

Dia 1 de setembre de 1919 prengué possessió de l'Escola de Nines núm. 1 d'Inca, on va exercir fins al dia 31 de març de 1930. Dia 1 d'abril de 1930 passà a l'Escola de Nines núm. 1 de Manacor. La Junta Local de Sant Llorenç des Cardassar li va atorgar un premi per la tasca realitzada amb les nines de l'Escola (1901). Es va jubilar l'any 1942 a l'edat de 70 anys.

Antònia Mesquida Jaume.⁹ Nascuda a Campos el 15 d'octubre de 1857. Mestra de Primer Ensenyament Superior (21-12-1887). Va començar com a mestra interina a l'Escola de Nines d'Inca, on va obtenir plaça el dia 2 de gener de 1891. Durant tota la seva trajectòria com a mestra no es va moure de l'Escola d'Inca. El curs escolar 1924-1925 signà l'informe d'estadística com a mestra de l'Escola de Nines núm. 2 d'Inca. Es va jubilar dia 15 d'octubre de 1929 a l'edat de 72 anys. Per tant, va exercir més de 38 anys al mateix centre.

5. LA QÜESTIÓ PEDAGÒGICA DURANT ELS ANYS 20

L'escola pública a Espanya al voltant de 1925 presentava un panorama desolador. Una escola pobra en material: espais, instal·lacions i recursos; amb un professorat mal retribuït i amb poca formació; amb unes taxes d'escolarització que no arribaven al 50 % de la població entre els 6 i els 12 anys; amb desequilibris notables en la matrícula entre ambdós sexes; un absentisme escolar important; unes ràtios per professor elevades; un ensenyament amb mètodes rutinaris i programes limitats a l'ensenyament de la lectura, l'escriptura, el càlcul i la doctrina cristiana.

L'ensenyament primari estava dividit en elemental i superior. L'elemental comprenia: doctrina cristiana i nocions d'història sagrada, lectura, escriptura, principis de gramàtica castellana amb exercicis d'ortografia, principis d'aritmètica amb el sistema legal de mesures, pes i moneda; breus nocions d'agricultura, indústria i comerç. El superior comprenia endemés: principis de geometria, dibuix lineal, agrimensura, rudiments d'història i geografia (especialment d'Espanya), nocions

6 Antoni Aulí Ginard *et alii*: "Pedro J. Fornés Perelló, mestre d'Inca 1920-1941 i 1948-1957", *XV JEL Inca* (2014).

7 Aquests titulats havien aprofundit en els seus estudis de magisteri i estaven capacitats per impartir més matèries que els titulats en Primer Ensenyament Elemental.

8 Expedient personal (Andrea Juan Verdera). AMEIB. Secció Arxiu: 54, D3-6.

9 Expedient personal (Antònia Mesquida Jaume). AMEIB. Secció Arxiu: 54, A3-6.

generals de física i d'història natural. Aquesta normativa variava substancialment en el cas de les nines, ja que a la Llei, concretament al paràgraf sisè de l'article segon i al primer i tercer de l'article quart, substituïen les matèries que havien d'aprendre els nins per: "labores propias del sexo, elementos de dibujo aplicado a las mismas labores y ligeras nociones de higiene doméstica".¹⁰

Aleshores, la llei manava exposar a cada professor la didàctica especial de cada assignatura utilitzant una metodologia particular, que en ocasions es criticava per, malgrat estar molt ben feta, solia ser insuficient per orientar els alumnes de l'època des del primer moment cap a l'escola, fi darrer de la seva tasca que no s'havia de perdre de vista. Les consignes per als mestres i les mestres eren que cada lliçó havia de respondre a les preguntes:

1. L'assumpte de què es tracti; ha de figurar en el programa de l'escola?
2. En cas que sigui així, en quin grau s'ha de introduir?
3. A quin lloc?
4. Amb quina extensió?
5. Com s'ha d'ensenyar?

A l'ensenyament es presentaven freqüentment al mestre situacions imprevistes, preguntes inesperades, observacions enginyoses, problemes que només la inspiració del mestre i la seva cultura podrien resoldre en un moment determinat, cosa que feia que guanyés autoritat entre els seus alumnes.

"Para enseñar bien se precisan y son suficientes – creo yo– dos condiciones: 1ª un dominio absoluto de la materia que se trate de enseñar 2ª ser maestro, es decir, saber acomodarse a la capacidad del discípulo y poseer un gran poder de sugestión, y aquellas dotes – luz en la inteligencia, calor en el corazón – sin las cuales puede afirmarse que es cosa muerta la enseñanza".¹¹

Moltes vegades aquestes consignes no se seguien i s'introduïen sobretot definicions que s'aprenien de memòria, sense comprendre's en absolut, o aprenentatges molt elevats per a alumnes que just sabien fer les quatre operacions fonamentals. Mentrestant alguns i algunes mestres anaven a allò pràctic, com es feia a les escoles de nines, on feien un repàs de les quatre operacions fonamentals i els posaven problemes que recorrien en aquells moments, els demanaven amb quina operació es resolien aquells problemes i premiaven a sortir a la pissarra a les que ho fessin bé. D'aquesta manera descobrien que totes frisaven de contestar perquè a les nines els agrada fer-ho!

Oficialment aleshores no hi havia llibres de text (els universitaris es queixaven que a ells se'ls imposava l'adquisició d'obres generalment dolentes, cares i mal impreses, en paper que es rompia fàcilment i amb una enquadernació tant deficient com la impressió). Hi havia un corrent de mestres que estaven convençuts que als centres era necessari que hi hagués un llibre de text, amb el preu fixat. Ordinàriament es pensava que el que s'havia d'ensenyar a l'escola era: Gramàtica de la Llengua Espanyola, Geografia, Història i Aritmètica, però sembla que majoritàriament amb una indiferència absoluta quant a la utilització d'aquests coneixements a

¹⁰ "Ley de Instrucción Pública (Ley Moyano de Enseñanza Primaria 1857)".

¹¹ Pedro Lópiz Llopis. "¿Una lección de Literatura?". *Revista de Escuelas Normales de Guadalajara*, 3, març de 1923, 69.

la vida quotidiana, sense tenir present el medi social en el qual havien de viure. Si perjudicial era fer sectari l'ensenyament, cosa que es feia sens dubte a les escoles religioses, no ho era menys l'ensenyament indiferent;

“Si perjudicial es hacer sectaria la enseñanza, no lo es menos la enseñanza indiferente; tanto daña la partidita sin respeto a la conciencia del alumno o educando, como dejarlo completamente indefenso ante los problemas que desde niño se le plantean constantemente en la sociedad”.¹²

Aquesta orientació de l'ensenyament havia de derivar-se d'una cosa en la qual aleshores encara no s'havia pensat a Espanya: havia de venir del programa de l'escola. Però no de tal nombre d'assignatures, que aquest ja hi era, sinó d'un programa de continguts i finalitats en el seu ensenyament.

Enfront es trobava l'educació dels progenitors que es dedicaven a preparar els seus fills per a la vida que a ells els havia semblat millor. Els conradors i jornalers transmetien dia a dia als seus fills les tradicions dels cultius, el coneixement del temps, el tracte amb els senyors... o baldats pel treball i cansats del camp, intentaven dirigir el seu futur cap a la ciutat. Aquesta elecció es fonamentava en un ideal de vida; la idea de la millor vida possible que els pares concebien per als seus fills.

“Según el destino para el cual se prepare a un niño, se le educará con arreglo a principios morales diferentes; mas, para alcanzar el fin, se precisará educarle, y esta operación será sometida a los principios universales de la educación” i també “La educación es la intervención inteligente y voluntaria de los padres en la evolución de las tendencias psicológicas del niño en vista de la adaptación al medio ambiente que juzgan mejor. O dicho de otra manera: la educación es la preparación del niño al destino que sus padres estiman mejor para él”.¹³

Freqüentment se sentien queixes que s'enviaven materials a les escoles perfectament inservibles en gran part. Normal, es deia. Què sabien les cases constructores de la formació de gabinets de ciències naturals, per exemple, adequats a les necessitats de les escoles de primària? Venien dels corrents pedagògics que preconitzaven que els treballs manuals a l'escola serveixen per fer els al·lots hàbils; per formar el gust, per educar la vista i per convertir la mà en un instrument fàcil, destre, ràpid del pensament humà. Havien de procurar el cultiu adequat de la intel·ligència, però les idees tenen el seu complement en l'acció i, per tant, no s'han de sacrificar ni l'una ni l'altra.

Després de les eleccions de la primavera de 1923, els i les mestres del país demanaven al govern que, responent a un criteri definit, orientés successivament els seus esforços a les diferents branques de l'ensenyament per ordre de necessitat; destacaven en primer terme i en grans lletres la manca de bons mestres i d'estudiants de magisteri i, en conseqüència, la dificultat d'extingir l'analfabetisme que afligia el país i que feia empegueir la comunitat educativa.

12 Rafael Altamira: “La formación profesional del maestro y la finalidad de la enseñanza”, *Revista de Escuelas...*, 3, març de 1923, 83.

13 Pedro Blanco Suárez: “Extractos de la obra Bosquejo de una Ciencia Pedagógica; los hechos y las leyes de la educación”, *Revista de Escuelas...*, 3, març de 1923, 91.

“Es imprescindible exigir responsabilidades en el orden académico, por el enorme atraso en que se encuentra el país, no obstante los gastos que se hacen en materia de instrucción pública, En efecto, de un modo notable se han aumentado los centros de instrucción, las escuelas, las subvenciones para enseñanza, los comisarios regios, los inspectores de todas clases y, sin embargo, la incultura sigue en aumento, el número de españoles que no saben leer ni escribir es aterrador” així com també “Deberían sonrojarse de vergüenza los políticos que, sin coto en sus pretensiones para distribuir fondos, son culpables de que España figure en última línea entre los pueblos europeos, por el número de sus analfabetos”.¹⁴

Mentrestant, els ideals de perfeccionament humà impregnaven la vida de les modernes institucions educatives; un món d'activitats que l'escola ideal intentava desenvolupar envers l'educació dels nins; progressos pedagògics que aportaven les escoles noves, les escoles de treball, les escoles Montessori, les repúbliques d'infants, els jardins d'infància, les escoles del mar, les escoles bosc i altres centres d'ampla base pedagògica i amb un pla complet i integral, que avui en dia en ple segle XXI encara intentem engegar. Però això no es podia dur a la pràctica a la majoria d'escoles, moltes d'elles unitàries.

“Existen hoy día en Madrid, Barcelona, Bilbao y otras ciudades y pueblos de España escuelas modelo donde se hace una labor fuertemente educadora y que constituyen nuestro legítimo orgullo profesional, pero hay que convenir que son muy pocas si se las compara con el gran número de escuelas españolas sucias, anquilosadas, rutinarias y memorísticas, verdaderas cárceles de la infancia por el aspecto y por la vida interior. Constituyen estas escuelas un verdadero atraso y un lamentable abandono”.¹⁵

6. CONCLUSIONS

Durant el curs 1924-1925 es va fer un estudi general a nivell estatal per poder conèixer l'estat de l'educació de primer ensenyament a Espanya. Segons les estadístiques elaborades pels mestres i les mestres d'Inca, es poden extreure les conclusions següents:

1. Les quatre escoles públiques d'Inca eren unitàries.
2. Hi havia més nins matriculats que nines. Les ràtios per mestre/a eren elevades.
3. L'absentisme escolar era molt elevat.
4. La majoria d'edificis escolars eren de propietat particular, i es pagava un lloguer anual.
5. Cap de les escoles tenia pati per a l'esbarjo de l'alumnat.
6. La capacitat de les aules era inferior a la mitjana d'assistència.
7. La majoria de mobiliari escolar era antic, insuficient i estava en males condicions.
8. Molts dels programes educatius eren molt limitats amb una metodologia rutinària.
9. A la vegada hi ha una gran eferescència de moviments pedagògics alternatius.
10. Els professionals estaven mal retribuïts.

14 Gabriel María Vergara: “Las responsabilidades académicas”, *Revista de Escuelas...*, 5, maig de 1923, 142.

15 Mariano Sáez Morilla: “Cursillos de orientación”, *Revista de Escuelas...*, 6, juny de 1923, 170.

7. REFERÈNCIES

- 1 “Publicaciones, Estadística e Informaciones de Enseñanza”, *Boletín Oficial del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes*, 7, gener de 1925, 81-83.
- 2 Aulí Ginard, A. et al.: “Pedro J. Fornés Perelló, mestre d’Inca 1920-1941 i 1948-1957”, *XV JEL Inca*, 2014.
- 3 “Ley de Instrucción Pública (Ley Moyano de Enseñanza Primaria 1857)”.
- 4 Lópiz Llópis, P. “¿Una lección de Literatura?”, *Revista de Escuelas Normales de Guadalajara*, 3, març de 1923, 69.
- 5 Altamira, R.: “La formación profesional del maestro y la finalidad de la enseñanza”, *Revista de Escuelas...*, 3, març de 1923, 83.
- 6 Blanco Suárez, P.: “Extractos de la obra Bosquejo de una Ciencia Pedagógica; los hechos y las leyes de la educación”, *Revista de Escuelas...*, 3, març de 1923, 91.
- 7 María Vergara, G.: “Las responsabilidades académicas”, *Revista de Escuelas...*, 5, maig de 1923, 142.
- 8 Sáez Morilla, M.: “Cursillos de orientación”, *Revista de Escuelas...*, 6, juny de 1923, 170.

XVII
JORNADES
D'ESTUDIS
LOCALS
D'INCA